

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА В СОЦІАЛЬНІЙ СФЕРІ: ЕТАПИ ФОРМУВАННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

ЗАХІДНА Оксана Романівна

*кандидатка економічних наук, доцентка,
доцентка кафедри фінансового менеджменту
Львівського національного університету імені Івана Франка,
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-4964-3472>*

ГАЛЬЧУК Христина Андріївна

*здобувачка освітнього рівня «бакалавр»
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0005-3627-3769>*

КОЧІШ Тетяна Романівна

*здобувачка освітнього рівня «бакалавр»
Львівський національний університет імені Івана Франка
ORCID ID: <https://orcid.org/0009-0008-3851-0299>*

Анотація: У статті досліджено тенденції бюджетної системи України щодо реалізації соціальної політики протягом 2024–2026 років. Проаналізовано роль видатків як інструменту захисту вразливих верств населення в умовах воєнного стану. Вивчено вплив програмно-цільового методу, адресної допомоги, цифровізації та європейських стандартів на ефективність використання ресурсів. Окреслено виклики дефіциту бюджету й напрями інтеграції до європейського простору.

Ключові слова: бюджетна політика, соціальна сфера, державні видатки, соціальний захист, воєнний стан, міжнародна фінансова допомога, євроінтеграція, цифровізація соціальних послуг.

Постановка проблеми. У сучасних умовах повномасштабної агресії фінансовий сектор України стикається з безпрецедентними викликами, що потребують не лише стабілізації, а й докорінної трансформації механізмів соціального захисту громадян. Попри масштабні руйнування інфраструктури та дестабілізацію економіки, потреба у забезпеченні державних соціальних гарантій залишається критично високою, що робить актуальним формування надійної та гнучкої бюджетної політики у соціальній сфері.

Основний виклик полягає у суперечності між застарілими підходами до розподілу бюджетних ресурсів та сучасними суспільними запитами на адресність, прозорість і якість надання соціальних послуг в умовах воєнного стану. Необхідність адаптації вітчизняної системи публічних фінансів до європейських стандартів, зокрема гармонізація з нормами ЄС та впровадження ефективних моделей управління видатками, створює складне завдання для регулятора та виконавчих органів влади.

Зв'язок із практичними завданнями проявляється у необхідності повної

цифровізації соціальних виплат та запровадженні інструментів прямого фінансування послуг, що є критично важливим для забезпечення фінансової безпеки українців. Проблема посилюється наявністю системних викликів, таких як обмеженість власних фіскальних надходжень, фінансова залежність від міжнародної допомоги та необхідність оптимізації видатків без втрати їх результативності, що потребує наукового обґрунтування шляхів подальшої реалізації бюджетної політики в соціальному секторі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема формування та реалізації бюджетної політики в соціальній сфері перебуває у центрі уваги провідних українських науковців, які досліджують її як у теоретичному, так і в практичному аспектах. Значна увага приділяється теоретичним засадам соціальної політики держави, питанням фінансового забезпечення соціального захисту населення, а також оцінці ефективності бюджетного регулювання соціальної сфери.

Так, С. Коваль та Ю. Мельничук досліджують теоретичні аспекти державного регулювання фінансових процесів та наголошують на важливості використання бюджетних і податкових інструментів для забезпечення соціальної стабільності держави [14, с. 21–23]. О. Кириленко та С. Онищук у своїх дослідженнях розглядають взаємозв'язок між фіскальною стійкістю та фінансовим потенціалом територіальних громад. Науковці доводять, що ефективна бюджетна політика є основою забезпечення соціального розвитку регіонів, фінансування соціальних програм та підтримки місцевої інфраструктури. Особливу увагу автори приділяють ролі бюджетної децентралізації у зміцненні фінансової спроможності громад [15, с. 57–60].

С. Жукевич досліджує проблеми фінансової стійкості територіальних громад в умовах сталого розвитку та підкреслює, що соціальні видатки бюджету є одним із ключових чинників забезпечення добробуту населення. Авторка наголошує на необхідності підвищення ефективності управління бюджетними ресурсами та вдосконалення системи фінансового контролю [16, с. 198–202].

Інші дослідники акцентують увагу на необхідності забезпечення адресності соціальної допомоги, підвищення ефективності бюджетних програм та удосконалення системи соціального захисту населення в умовах економічної нестабільності [17, с. 45–48].

Метою статті. Метою дослідження є комплексне теоретичне обґрунтування та прикладний аналіз трансформації бюджетної політики в соціальній сфері України в умовах воєнного стану та активізації євроінтеграційних процесів протягом 2024–2026 років. Для досягнення поставленої мети передбачено розкриття сутності та функціональної ролі бюджетної соціальної політики як фундаментального інструменту забезпечення суспільної стабільності та реалізації державних гарантій. Важливим завданням дослідження є вивчення нормативно-правового підґрунтя та механізмів формування видатків бюджету, а також проведення детального аналізу динаміки соціальних витрат загального фонду з урахуванням адаптації фінансової системи до кризових умов. Особлива увага приділяється дослідженню міжнародного досвіду, зокрема успішних кейсів поствоєнного відновлення соціального сектору, з метою визначення стратегічних напрямів модернізації вітчизняної соціальної моделі.

Виклад основних результатів. Бюджетна політика в соціальній сфері є одним із ключових інструментів реалізації стратегічних пріоритетів держави, спрямованих на забезпечення соціальної справедливості та підвищення якості життя населення. В умовах економічної нестабільності, демографічних викликів та обмеженості фінансових ресурсів особливої актуальності набуває питання ефективного

функціонування механізмів формування та розподілу бюджетних коштів на потреби охорони здоров'я, освіти та соціального захисту.

Щороку через державний та місцеві бюджети перерозподіляються значні обсяги фінансових ресурсів, і саме виважена бюджетна політика покликана гарантувати кожному громадянину доступ до базових соціальних послуг незалежно від поточних економічних коливань. Крім того, в контексті євроінтеграційних прагнень України та необхідності адаптації системи публічних фінансів до стандартів Європейського Союзу, дослідження етапів та форм реалізації соціальних видатків є не лише теоретично значущим, а й практично необхідним для розбудови стійкої соціальної моделі. З огляду на це, для глибшого розуміння природи та механізмів здійснення державної діяльності у цій сфері, насамперед слід розкрити теоретичні аспекти та сутнісні характеристики бюджетної політики як економічної категорії.

У Бюджетному Кодексі України бюджетна система визначається як сукупність державного бюджету та місцевих бюджетів, побудована з урахуванням економічних відносин, державного і адміністративно-територіальних устроїв і врегульована нормами права. При цьому стаття 87 Кодексу регламентує видаткову частину Державного бюджету України, закріплюючи фінансування програм загальнодержавного значення, серед яких особливе місце посідає соціальний блок. Зокрема, у сфері освіти кошти спрямовуються на державні заклади спеціалізованої освіти та оплату держзамовлення у профтехучилищах, коледжах і вишах. У галузі охорони здоров'я фінансуються програми медичних гарантій обслуговування населення, заходи боротьби з епідеміями та підтримка державних лікарень. Найбільший сегмент охоплює соціальний захист та забезпечення, що передбачає покриття дефіциту Пенсійного фонду України, виплату пенсій військовослужбовцям, надання житлових субсидій і пільг на оплату житлово-комунальних послуг ветеранам, чорнобильцям та іншим категоріям громадян, а також виплату державних допомог малозабезпеченим сім'ям, особам з інвалідністю, фінансування програм протезування, реабілітації та підтримки дітей-сиріт [19].

Відповідно до статті 95 Конституції України, бюджетна система ґрунтується на принципах справедливого і неупередженого розподілу суспільного багатства між громадянами і територіальними громадами, а будь-які видатки держави визначаються виключно законом про Державний бюджет України (рис.1) [5].

Бюджетна соціальна політика, як складова загальної бюджетної політики держави, спрямована на забезпечення соціального захисту населення, підтримку рівня життя громадян та фінансування соціально значущих галузей. Її сутність полягає у формуванні, розподілі та використанні бюджетних ресурсів для реалізації соціальних гарантій, передбачених законодавством. Через бюджет держава забезпечує фінансування пенсійного забезпечення, допомоги малозабезпеченим верствам населення, підтримки сімей з дітьми, охорони здоров'я, освіти, культури та інших соціальних програм [6, с.33].

Сутність бюджетної соціальної політики проявляється у перерозподілі частини валового внутрішнього продукту через бюджетну систему з метою зменшення соціальної нерівності, підтримки соціально вразливих категорій населення та забезпечення соціальної стабільності в суспільстві. Саме через механізм бюджетних видатків держава впливає на рівень добробуту населення та якість соціальних послуг [6, с.33].

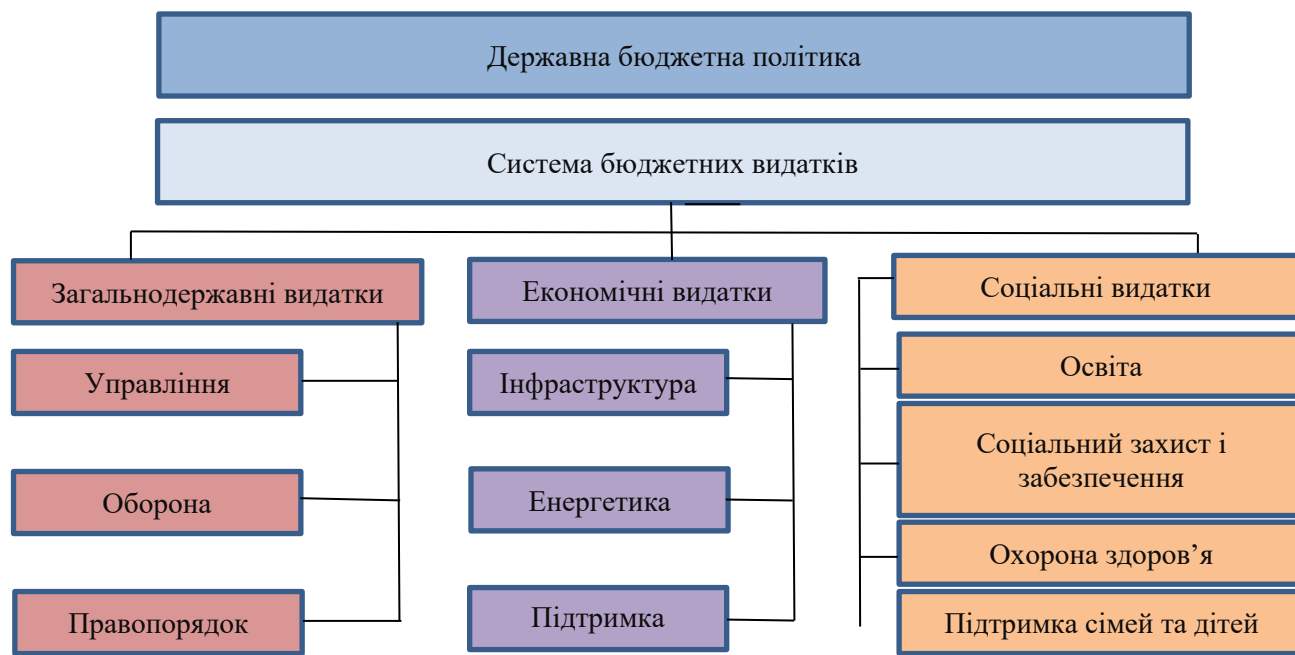

Рис. 1. Місце соціальної сфери у структурі бюджетної політики держави

Джерело: побудовано за [18, с.11-13]

У Бюджетному кодексі України визначено, що видатки бюджету класифікуються за функціями держави, що дозволяє окремо виділяти соціальні видатки та контролювати їх результативність. Це забезпечує більш ефективне управління бюджетними ресурсами у соціальній сфері. Нормативно-правову основу регулювання соціальних видатків в Україні становлять Конституція України, Бюджетний кодекс України, закони про Державний бюджет України на відповідний рік, а також спеціальні закони у сфері соціального захисту населення [7].

Конституція України гарантує право громадян на соціальний захист, включаючи пенсійне забезпечення, допомогу у випадку безробіття, втрати працездатності та інших соціальних ризиків. Бюджетний кодекс України визначає правові засади функціонування бюджетної системи, порядок планування та здійснення соціальних видатків, а також розмежування повноважень між державним і місцевими бюджетами щодо фінансування соціальної сфери [5].

Однак ключову роль у регулюванні соціальних видатків відіграє Міністерство фінансів України, яке через розробку основних напрямів бюджетної політики визначає стратегічні пріоритети фінансування соціальної сфери. Позиція Міністерства ґрунтується на необхідності забезпечення системного та безперервного фінансування соціального захисту, освіти й охорони здоров'я, що є особливо критичним в умовах дефіциту бюджетних ресурсів та зовнішніх економічних викликів [8].

Практичне втілення зазначених законодавчих норм та ефективність функціонування механізмів бюджетного фінансування найбільш наочно відображаються у динаміці соціальних видатків загального фонду, аналіз яких дозволяє оцінити реальний стан виконання державою своїх соціальних зобов'язань у складних макроекономічних умовах. Зокрема, статистичні дані за період 2022–2025 років демонструють трансформацію пріоритетів бюджетної політики під впливом зовнішніх викликів:

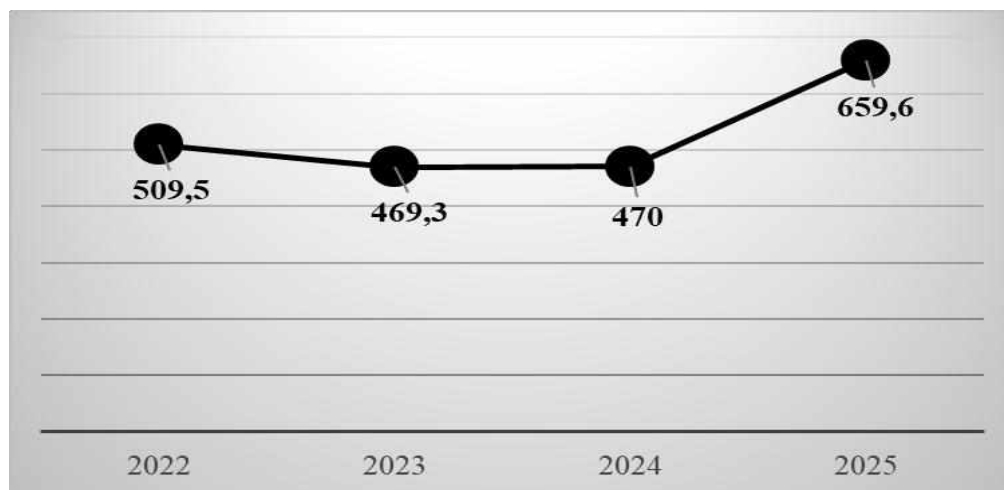

Рис. 2. Динаміка соціальних видатків загального фонду впродовж 2022-2025 рр, млрд грн
Джерело: побудовано за [1-4]

Протягом 2022–2025 років, спостерігається неоднорідна динаміка соціальних видатків загального фонду, що відображає адаптацію фінансової системи до кризових умов. Зокрема, після певного скорочення обсягів фінансування з 509,5 млрд грн у 2022 році до 469,3 млрд грн у 2023 році, відбувся період стабілізації показників на рівні 470 млрд грн у 2024 році. Така тенденція свідчить про вимушену оптимізацію витрат та жорстку пріоритезацію бюджетних ресурсів. Водночас, прогнозний показник на 2025 рік демонструє різке зростання видатків до 659,6 млрд грн, що становить понад 40% приросту порівняно з попереднім роком. Таке суттєве збільшення фінансових призначень підтверджує наміри держави щодо посилення соціальної підтримки населення, індексації виплат та розширення програм реабілітації, що є логічним продовженням стратегії Міністерства фінансів стосовно пріоритетності соціального вектора навіть у складних макроекономічних обставинах [1-4].

Разом з тим, у 2025 році видатки на охорону здоров'я з держбюджету разом із трансфертами становили 222,1 млрд грн, з яких 172,8 млрд грн – на програму медичних гарантій, що свідчить про те, що більшість бюджетних коштів іде в оплату медичних послуг, а не в інфраструктуру, що відповідає логіці реформи медичного фінансування. Частка видатків на освіту в держбюджеті в цьому ж році становила близько 1,26% загальних видатків, при цьому реальне фінансування відчуває тиск з боку інфляції та потреби в реконструкції закладів у воєнних регіонах. У сфері освіти все ще низька частка капітальних видатків (приблизно 10–15% соціального блоку), що ускладнює довгострокову розвитку інфраструктури [9]. Соціальний захист у 2025 р. – один із найбільших соціальних блоків, адже на виплату пенсій, надбавок та підвищень спрямовано понад 240 млрд грн, додатково – десятки мільярдів на підтримку малозабезпечених сімей, житлові субсидії, дітей та особи з інвалідністю. Загалом соціальний захист населення у 2025 р. складає десятки мільярдів гривень, але абсолютний обсяг зростає повільніше, ніж видатки на оборону [10].

За оцінками експертів, державні видатки на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні 2025 р. становили близько 6% ВВП, що на 0,9% менше рівня 2022–2023 рр. через перерозподіл ресурсів на оборону. При цьому в розвинутих країнах ЄС державні видатки на соціальний захист займають близько 14–17% ВВП, тобто в Україні цей показник більш ніж вдвічі нижчий. У структурі видатків державних бюджетів країн ЄС соціальні напрямки (пенсії, соціальний захист, охорона здоров'я,

освіта) традиційно зазвичай становлять 40–60% загальних видатків, тоді як у Україні їхня частка зменшилася через зростання військово-безпечного блоку. Це вказує на те, що навіть при зростанні номінальних сум соціальні витрати в Україні залишаються відносно слабкою частиною бюджету порівняно з європейськими стандартами [11].

З початку повномасштабної війни відбувся різкий перерозподіл ресурсів: частка видатків на оборону та безпеку збільшилася, а темпи зростання соціальних видатків сповільнилися, особливо в 2023 р. через високі військові потреби. Водночас держава зберігала мінімальні соціальні гарантії: пенсії, підтримку ВПО, дітей, сімей з дітьми, але значна частина ресурсів на це фінансувалася за допомогою міжнародної допомоги, а не за рахунок збільшення власних фіскальних надходжень. У період 2024–2025 років військова складова бюджету залишалася пріоритетною, проте у 2025 році прогнозувалось зростання видатків на соціальний захист через заплановану індексацію виплат та розширення програм Міністерства соціальної політики. Тим не менш, воєнний стан суттєво обмежує структурний розвиток соціальної галузі, оскільки переважна частина капітальних видатків зосереджена на оборонних та інфраструктурних проектах. У цьому контексті надзвичайно цінним для України є аналіз міжнародного досвіду країн, які проходили через подібні дисбаланси в системі публічних фінансів, зокрема приклад реформування соціального сектору Грузії після збройного конфлікту 2008 року [12].

Після збройного конфлікту 2008 року та глобальної економічної кризи Грузія опинилася в ситуації критичного фіскального тиску, що супроводжувався різким спадом економіки: якщо у 2007 році зростання ВВП становило 12,3%, то у 2009 році воно скоротилося на 3,9%. Згідно зі спільним звітом ООН та Світового банку, уряд обрав шлях стимулюючої бюджетної політики, що призвело до радикальної переорієнтації видатків з оборонного сектору на соціальне та інфраструктурне відновлення. Зокрема, видатки на оборону були суттєво скорочені – з 32,8% до 13,7% бюджету, тоді як частка видатків на соціальний захист зросла до 21%, а на охорону здоров'я – до 5,1%. Така трансформація стала можливою завдяки безпрецедентній міжнародній підтримці в обсязі 3,2 млрд доларів США, більша частина якої була спрямована на пряму бюджетну підтримку та допомогу внутрішньо переміщеним особам (ВПО) [13, с.14].

Вихід із кризи було знайдено не лише через збільшення фінансування, а й через глибокі структурні реформи, спрямовані на подолання неефективності застарілої категорійної системи пільг. Ключовим інструментом стала впроваджена у 2006–2008 роках система цільової соціальної допомоги (TSA), яка використовувала бальну оцінку добробуту домогосподарств (Proху Means Testing) для забезпечення високої адресності виплат. Це дозволило навіть в умовах кризи фактично подвоїти допомогу найбіднішим сім'ям та підвищити реальні пенсії на 36%. У медичній сфері Грузія здійснила безпрецедентний крок, передавши більшість державних лікарень у приватну власність, де держава залишила за собою роль «страховика», який купує медичні пакети для громадян. Особливим досягненням стала інтегрована система адміністрування, що об'єднала пенсії, медичне страхування та підтримку 138 тисяч ВПО, для яких у стислі терміни було збудовано 6 тисяч житлових будинків. Поєднання міжнародної допомоги з монетизацією та цифровізацією послуг дозволило Грузії стабілізувати рівень життя та забезпечити відновлення країни після конфлікту [13, с.35-42].

Для України грузинський досвід є цінним уроком переходу від радянської моделі «підтримки за статусом» до сучасної європейської моделі «підтримки за потребою». В умовах воєнного стану, коли капітальні видатки спрямовані на безпеку, критично

важливо забезпечити адресність виплат, щоб кожна гривня міжнародної допомоги чи бюджетних надходжень доходила до тих, хто втратив житло або засоби до існування [13, с.36].

Шлях Грузії підтверджує, що навіть при дефіциті бюджету можна досягти високого соціального ефекту, якщо замінити утримання неефективних установ прямим фінансуванням послуг для громадян. Такий підхід до монетизації та цифровізації соціальних послуг дозволить Україні зберегти стабільність системи навіть при високих оборонних витратах, перетворюючи соціальну політику з пасивного «розподілу коштів» на активний інструмент боротьби з бідністю.

Висновки. Підсумовуючи проведені дослідження, можна констатувати, що бюджетна політика в соціальній сфері України в умовах воєнного стану пройшла складний етап адаптації, трансформувалась із традиційної моделі стабільного розвитку в гнучку систему антикризового управління. Повномасштабна агресія зумовила радикальний перерозподіл фінансових ресурсів на користь оборонного сектору, що призвело до вимушеної оптимізації соціальних видатків, проте державі вдалося зберегти ключові соціальні гарантії завдяки безпрецедентній міжнародній фінансовій допомозі.

Аналіз динаміки видатків загального фонду протягом 2022–2025 років підтверджує стратегічну пріоритетність соціального захисту, що відображається у суттєвому зростанні номінальних обсягів фінансування до рівня 659,6 млрд грн у прогнозованому 2025 році для забезпечення індексації виплат та розширення програм реабілітації. Разом із тим, міжнародний досвід, зокрема успішний кейс реформування Грузії після конфлікту 2008 року, демонструє необхідність рішучого переходу від застарілих категорійних пілг до принципів адресності та монетизації послуг.

Важливим вектором подальшого розвитку має стати повна цифровізація соціальної сфери, впровадження європейських стандартів управління публічними фінансами та гармонізація вітчизняного законодавства з нормами ЄС. Таким чином, лише поєднання ефективного контролю за результативністю бюджетних програм із розбудовою прозорої системи соціальної підтримки «за потребою» дозволить Україні створити стійку фінансову основу для поствоєнного відновлення та повної інтеграції в європейське економічне співтовариство.

Список використаної літератури

1. Президент підписав Держбюджет-2022: які ключові показники. Бухгалтер.UA. 2021. URL: https://buh.ligazakon.net/news/208084_prezident-pdpisav-derzhbyudzhbet-2022-yak-klyuchov-pokazniki
2. Бюджет 2023. Міністерство фінансів України. 2022. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582
3. Мінфін: у 2024 році видатки загального фонду держбюджету становлять 3,5 трлн грн. Міністерство фінансів України. 2024. URL: https://mof.gov.ua/uk/news/minfin_u_2024_rotsi_vidatki_zagalnogo_fondu_derzhbiudzhetu_stanovliat_35_trln_grn-4990
4. Мінфін: видатки загального фонду держбюджету у 2025 році становили 4,19 трлн грн. Міністерство фінансів України. 2025. URL: https://www.mof.gov.ua/uk/news/minfin_vidatki_zagalnogo_fondu_derzhbiudzhetu_u_2025_rotsi_stanovili_419_trln_grn-5554
5. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr#Text>

6. Малиняк Б. С. Аналіз видатків бюджету в системі управління публічними фінансами. *Світ фінансів*. 2017. № 3(52). С. 22–34. URL: <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/950/958>
7. Бюджетний кодекс України: Закон України від 08.07.2010 № 2456-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17>
8. Видатки на соціальну допомогу. Міністерство фінансів України. URL: https://mof.gov.ua/uk/expenditures_on_social_assistance
9. Видатки Державного бюджету України. Мінфін: портал. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/>
10. Соціальний бюджет 2025: збільшення фінансування на виховання дітей в сімейному середовищі, адресна підтримка та збереження виплат для ВПО. Міністерство соціальної політики України. 2024. URL: <https://www.msp.gov.ua/press-center/news/sotsialnyu-byudzheth-2025>
11. Видатки зведеного бюджету України. Мінфін: портал. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/cons/expense/>
12. У 2025 році видатки держбюджету зросли на 20%. Економічна правда. 2024. URL: <https://epravda.com.ua/biznes/u-2025-roci-vidatki-derzhbyudzhetu-zrosli-na-20-816875/>
13. Georgia: Public Expenditure Review. World Bank; UN; Ministry of Finance of Georgia. 2010. URL: <https://mof.ge/files/download/3%201.pdf/bd5673b1-446c-47c6-a7e1-6afbe53dd88a>
14. КОВАЛЬ, Світлана, and Юрій МЕЛЬНИЧУК. “ТЕОРЕТИЧНІ АСПЕКТИ ПОДАТКОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ”. *Науковий журнал «Світ фінансів»*, no. 1(82), Apr. 2025, pp. 21-30, <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1780>.
15. Кириленко О., Онищук С. Фіскальна стійкість та фінансовий потенціал територіальної громади: сутність і взаємозв'язок // *Світ фінансів*. 2025. № 1(82). С. 57–68. URL: <https://sf.wunu.edu.ua/index.php/sf/article/view/1367>
16. Жукевич, Світлана. “Управлінський концепт «фінансова стійкість»: аналіз та критерії визначення в умовах сталого розвитку територіальних громад”. *Вісник Економіки*, no. 4, Dec. 2023, pp. 198-15, <https://doi.org/10.35774/>.
17. Матеріали репозитарію Сумський державний університет щодо соціальної функції бюджету та фінансового забезпечення соціальної політики. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/49fae13a-4e05-4740-ba22-2c432510a28a>
18. Макарова О. В. Соціальна політика в Україні : монографія / О. В. Макарова ; Ін-т демографії та соціальних досліджень ім. М. В. Птухи НАН України. Київ, 2015. 244 с. URL: <https://essuir.sumdu.edu.ua/items/49fae13a-4e05-4740-ba22-2c432510a28a>
19. БЮДЖЕТНИЙ КОДЕКС УКРАЇНИ : ВРУ від 08.07.2010, № 2456-VI : станом на 01.01.2026. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2456-17#Text>

Дата надходження статті: 08.05.2026

Дата прийняття статті: 20.05.2026

Дата публікації статті: 31.05.2026